

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
Средняя общеобразовательная школа с.Арыг-Бажы
муниципального района «Улуг-Хемский кожуун Республики Тыва»

«Рассмотрено»

Руководитель ШУМО

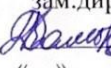
_____/Хактыг-оол Ч.Д./

Протокол № ____

«__» ____ 2024г.

«Согласовано»

зам.директора по УВР

 Дамба В.В./

«__» ____ 2024г.

«Утверждаю»

директор школы:

 /Кыргыс И.Д./

Приказ № 58

от «__» ____ 2024г.

Рабочая программа
по учебному предмету «Родная (тувинская) литература»
на 2024-2025 учебный год

Степень обучения: основное общее образование

Уровень общего образования: базовый

Класс: 11

Срок реализации: 01.09.2024 – 30.05.2025г

Количество часов: в год - 34ч., в неделю – 1ч.

Рабочая программа разработана на основе примерного плана «Тыва аас чогаалы болгаш литературы» для общеобразовательных учреждений 5-11 классы, К,2021г.

Учебник общеобразовательных организаций Е.Т.Чамзырын, А.Х.Херел,М.Н.Ооржак Тыва чогаал, К,2022г.

с..Арыг-Бажы, 2024 г.

Тайылбыр бижик

10-11 класстарга төрөөн чогаалга ажылчын программада кирген чогаалдарның данзызын Куулар Д. С болгаш Монгуш А. М -ның тургусканы “Тыва аас чогаалы болгаш литература” (Кызыл 1994) программасынга даянып тургускан. А амгы үениң негелдезин езугаар ажылчын программаның тургузуун бижиирде, ортумак ниити өөредилгеге хамаарыштыр РФ-тиң ФКӨС-түн негелделеринге, сорулгаларынга даянып, Е.Т.Чамзырын, А.Х.Херел, Л.Х.Ооржак оларның парлатканы “Тыва аас чогаалы болгаш литература” (Кызыл, 2022) деп чижек программасын удуртулга кылган.

Школага тыва аас чогаалы болгаш литератураны өөредириниң сорулгалары

Өөредилгиз:

- чогаал сөзүглелиниң тургузуун, уран-чеченин, ооң дылының онзагай талаларын, идея-тематиктиг утказын, композициязын ханы сайгартып;
- чогаалдың теориязының эге билиглериңге даянып, чечен чогаалдың аймаан, жанрын, хевирин, ооң бижиттинген төөгүзүн чыып;
- чечен чогаалдың онзагайын уран чүүлдүн өске хевирлери-биле деңнеп, орус болгаш өске-даа чоннарның литературазында тыва чогаалдарның идея-тематиказы-биле хөөннөш уткалыг чогаалдарны деңнеп;
- чогаал сайгарарынга ажыглаар янзы-бүрү медээ-сүмелерни (Интернет четкизи, словарьлар, библиографтыг справочниктер, энциклопедиялар) ажыглап сайгарарын өөредир.

Сайзырадыр:

- уругларның амыдыралче бот-тускайлаң медезелдиг көрүжүн хевирлеп, чогаадыкчы арга-шинээн;
- аас болгаш бижимел чугааны делгеренгей, утказынга дүүштүр шын ажыглап, сайгарарын сайзырадыр.

Кижизидилгелиг:

- сагыш-сеткили байлак, мөзү-бүдүжү чаагай, эптиг-чөптүг;
- кижилерге, төрөөн черинге, бойдузунга ынак, хумагалыг;
- хамааты бот-медерели бедик; ада-чурт төөгүзүн үнелеп билир;
- номчулгага сонугалдыг, чогаадыкчы езу-биле боданып, бодунуң туружун амыдыралдың кандыг-даа байдалында камгалап билир кижини кижизидер.

Тыва аас чогаалы болгаш литература эртемнериниң утказы болгаш тургузуу

Чечен чогаал кижиниң сагыш-сеткилиниң хөй янзы талаларын эскерип шинчилээринге, амыдыралды үнелээринге, долгандыр турар бойдуска хумагалыг болурунга өөредир. Ынчангаш литература, уран чүүлдүн өске-даа хевирлери дег, уругларның мөзү-бүдүжүн хевирлээринге болгаш эстетиктиг көрүжүн быжыглаарынга салдарлыг.

Тыва аас чогаалы болгаш литература – Тыва Республиканың школаларында кол эртемнерниң бирээзи. Ук эртемнерни өөредириниң кол сорулгазы – аас чогаалы тыва чоннуң ада-өгбелериниң чүс-чүс чылдарда чогаадып, сайзырадып келген сөстүн уран чүүлү деп билиндирбишаан, чогаалды амыдырал-биле холбап, ханы сайгарып билир; бүгү талалыг сайзырангай, бедик культуралыг, тыва болгаш хөй националдыг Россия

чоннарының культуразын, ооң байлаан, найыралын үнелеп билир; чараш мөзү-бүдүштүг, бодунуң үзел-бодалын, хамааты туружун камгалап шыдаар хамааты кижини хевирлээри.

Тыва чогаалдың өзээн национал литератураның алдын фондузунда кирген чогаалдар тургузуп турар. Уругларның делегей көрүүшкүнүн, эстетиктиг негелделерин, хамааты туружун хевирлевишаан, бодунга болгаш долгандыр хүрээлелге чөптүг хамаарылгалыг, шүгүмчүлелдиг болурун чогаал кижизидер. Чечен чогаал-биле харылзаа угаап-боданырының арга-шинээн сайзырадыр, чогаалчының делегейи-биле, ооң чогаал бижиир аян-хөөнү-биле чоок таныжары болур. Чоннуң амыдыралчы байлак дуржулгазындан укталган аас чогаалы, орус болгаш делегейниң классиктиг литературазы, тыва чоннуң эрте-бурунгудан бээр онзагай культуразы кижиниң мөзүлүг аажы-чаңын үнезин хевирлээр, чогаал делегейи-биле харылзааны быжыг тудар. Ук харылзаалар уругларны орус болгаш делегей литературазының шылгараңгай чогаалдары-биле таныштырарынга, тыва чогаалды кожа-хелбээ чоннарның чогаалдары-биле деңнеп сайгарарынга, оларның чоок болгаш ылгалдыг талаларын тодарадып билиринге өөредир.

Чечен чогаалда уран сөстүң дузазы-биле чураан амыдыралдың илереп келирин чүгле сеткил хөлээшкинниг эвес, а медреселдиги-биле сайгарып билирин өөредир. Чечен чогаалды төөгү, философия, психология, педагогика, уран чурулга эртемнери-биле чергелештир көрүп болур. Ону «кижи дугайында эртем», «амыдыралдың ному», «уран-чечен шинчилел» деп адап турары анаа эвес.

Тыва чогаал эртеми ниити филологияның тыва дыл эртеми-биле сырый холбаалыг. Уругларның чугаа сайзыралынга, чугаа культуразынга, хөй-ниити харылзаажылгага тыва чогаал эртемниң салдары улуг. Чечен чогаалдың дылы дыл эртемниң бүгү адырлары-биле холбаалыг болганда, уруглар сөстүң эстетиктиг функцияларын сайгарар ужурлуг.

10-11-ги класстарга тыва чогаал программазының кол сорулгазы – уругларның чогаал талазы-биле эге болгаш ортумак класстарга алган билиин улам ханыладып, школаның тус-тус угланыышкыннарынга дүүштүр өөредип таныштырары. Чаа үениң школалары үстүкү класстарга ниити (үндезин) билигниң, профильдиг хандыр өөренириниң дээш оон-даа өске угланыышкыннарга дүүштүр өөренирин сүмелеп турар болганда, үстүкү класстарның өөреникчилеринге тыва чогаал талазы-биле билигни чаңгыс аай программа-биле бээри болдунмас.

Ортумак (долу) ниити өөредилгениң 10-11 класстарынга амгы тыва литератураның төөгү-реалисчи барымдааларлыг шилиндек чогаалдарынга даянып, чоннуң езу-чаңчылдарын, үзел-бодалдарын көргүскен, уругларның эстетиктиг таалалын оттурар, делегей көрүүшкүнүнче, ниитилел сайзыралынче, кижилер аразында харылзааларының болгаш оларның амыдыралдың кол философчу утказынче угланган критиктиг боданыышкынын сайзырадыр чогаалдарны шилээн.

Үстүкү класстарга литература-теориялыг, литература-критиктиг ажылдарны бот-тускайлаң номчуп сайгартыр. Литературлуг угланыышкыннарның ылгавырының дугайында теоретиктиг билиглерин делгем өөредир. Чогаалдың идея-тематиказын, уран-чеченин өске эртемнер-биле холбап, ханы сайгартыр. Аас болгаш бижимел чугааның нормаларын сагып, эртем-шинчилел ажылының эгезин өөредир.

Уругларга чогаалчы болгаш чогаал дугайында медээни боду дилеп тывар, шинчилээр, эртем угланыышкынныг бот-тускайлаң ажылдаар арганы бээр. Интернеттен медээлерни литература кичээлдеринге уругларның интеллектуалдыг сайзыралын бедидеринге, номчулгага сонуургалын идепкейжидеринге, чогаал талазы-биле культуразын бедидеринге ажыглаар.

Тыва Республиканың өөредилге албан черлеринге кол ниити өөредилгеге регионалдыг базистиг өөредилге планы ёзугаар төрөөн (тыва) чогаал эртемин 68 шакта өөредирин көрүп турар. Универсалдыг профилдиг (вариант 2) угланыышкынныг класстарга төрөөн (тыва) чогаал эртемин өөредир шактар үлелгезиниң бердингени: 10 класска – неделяда 1 шак, чылда 34 шак; 11 класска – неделяда 1 шак, чылда 68 шак

Тыва чогаал эртемин өөредириниң түңнелдери

Өөредилгениң *бот-тускайлаң түңнелдери* өөреникчиниң үзел-бодалын бот-тодарадып, бот-сайзырадып, бо-углап билиринче, өөренириниң чугулазын, чаа билиглер шингээди алырын медреселдиг-биле угаап билиринче, хөй чоннарның аразынга хууда болгаш хамааты туружун быжыглап, амыдыралчы планнарын тургузуп. Ону боттандыраарынче угланган болур.

Предметтиг түңнелдер кижиниң ажыл-херээниң дараазында байдалдарынче: эртемниң спецификазын медресеп билип алырынче, чаа билиглерни чедип алырының янзы-бүрү аргаларын ажыглап шингээдириинче, теориялыг билиглерни амыдырал-биле холбап өөредиринче, эстетиктиг көрүштү хевирлээринче угланган болур.

Метапредметтиг түңнелдер өөреникчилерге чогаал эртемин өске эртемниң теория-практиктиг билиглери-биле чергелештир өөредиринче, өөренириниң бот-тускайлаң, коммуникативтиг (харылзаа тудуп, чугаалажып билириниң) регулятивтиг (бот-угланыышкынныг), чаа билиг алырының аргаларын шингээттиреринче угланган болур.

Тыва чогаал эртеми 10-11 класстарга хронологтут, проблема-тематиктиг принципке үндезилеттинип ажылдап кылдырган. Үндезин билиглери – *чечен чогаалдың проблемазы, чечен чогаал болгаш номчукчу.*

**11 класска тыва чогаал кичээлдерин чорударының
календарь-тематиктиг планы**

№	Темазы	Шагы	Өөреникчилерниң күүседир ужурлуг кол-кол ажил- чорудулгазы	План	Факт
1	Амгы тыва литратура: Тываның шылгараңгай чогаалчылары. Литературлуг бөлгүмнер	1	Үежи чогаалчыларның ажил- чорудулгазында жанрлар аайы-биле онзагай чаа хевирлер. Тыва литератураның үндезилекчилериниң оруун улаан чогаадыкчы салым-чаяанныг чогаалчылар: К.Э.К. Кудажы, Е.Т. Танова, В.С. Серен-оол, А.А. Даржай, М.К. Өлчей-оол, М.Б. Доржу, М.Б. Көжелдей, Э.Д. Донгак, М.М. Дуюнгар, Ч.Б-К. Ирбижей, Ш.М. Суван, А.У. Күжүгет, Н.Ш. Куулар, Э.Б. Мижит, О.К. Туң-оол, А.С. Бегзин-оол, Р.Д. Лудуп, М.Н. Ооржак болгаш өскелер-даа. Тыва шүлүк, проза, шии чогаалдарында чаартылгалар. Литературлуг бөлгүмнерниң чогаал хөгжүлдезинге салдары	07.09	
2-3	К-Э.К. Кудажы ның амыдыр алы болгаш чогаадыкчы ажил- чорудулгазы. Роман-эпопея «Уйгу чок Улуг- Хем». Комедия «Долуманың хуулгаазыны».	2	К-Э.К. Кудажының тыва литератураның сайзыралынга кириген үлүг-хуузу. Шүлүк, проза, шии чогаалдарының тыва литературада ээлеп турар туружу, бот- тускайлаңы. Авторнуң допчу намдарының чечен чогаалдары-биле холбаалыы. Тыва литератураның сайзыралының оруунга улуг хемчээлдиг «Уйгу чок Улуг-Хем» деп роман- эпопеяның көстүп келгени. Ооң бижиттинген төөгүзү, номнарының аттарының символдуг уткалары. Чогаалда маадырларның прототиптери: төөгүлүг болуушкуннар, төөгүлүг кижилер. Буянын овур-хевиринде чөрүлдээлер. Ада кижиниң мерген угаанныы, ава кижиниң шыдамыккай аажы- чаңы. Роман- эпопеяда ынакшыл темазы. Тыва литературада роман- эпопеяга хамаарыштыр литература-сайгарылгалыг ажылдар. «Долуманың хуулгаазыны» деп комедияның тема, идеязы. Шииде тыптып келген чөрүлдээлер, оларның чылдагааннары. Шииде персонажтар, амыдыралдың шынныы. Монолог, диалог, ремаркаларның шииниң кол бодалын илередириңге салдары.	14.09 21.09	

			Долуманың омур-хевири. Даш-оол биле Ширижиктин аразында харылзаалар, оларны бөгүнгү амыдырал-биле деңнээр. Комедияның сюжединиң онзагай тывыжы, дылының уран-чечени.		
4	Чогаал теориязы. Комедия.	1	Комедия – шии чогаалының бир хевири. Ооң тывылганының кыска төөгүзү, сорулгалары, баштайгы авторлар болгаш оларның чогаалдары. Делегей болгаш орус литературада билдингир комедиялар, тыва литературага комедия жанрының көстүп келгени. Амгы тыва шии чогаалында комедия жанрының хөгжүлдеси, ук жанрда бижип чоруур авторлар дугайында кыска шинчилел ажилдарын чорудары.	28.09	
5	Е.Т. Танованың амыдыралы болгаш чогаадыкчы ажил-чорудулгазы. Тоожу «Дошкун чылдарның чазы».	1	Е.Т. Танованың чогаадыкчы ажил-чорудулгазының хөй талалы. «Дошкун чылдарның чазы» деп тоожунуң тематиказы. «Чоннуң дайзыннары» - актыг черге шаажылаттырганнарның» салым-чолу. Репрессия темазын ажитканы: тоожунуң сюжеди болгаш композициязы. Авторнуң туружунуң тоожуда илереп келгени. Кол маадырның амыдыралында трагизм. Чогаалдың уран-чечен дылының чурумалы, кижизидикчи уjur-утказы.	05.10	
6	В.Б-Х. Монгуштуң амыдыралы болгаш чогаадыкчы ажил-чорудулгазы. «Каткы бажы каткан эвес» деп чечен чугааның	1	В.Б-Х. Монгуштуң чогаадыкчы ажил-чорудулгазының бот- тускайлаңы. Тыва литературада сатира-юмор жанрының сайзыралынга киiren үлүг-хуузу. «Каткы бажы каткан эвес» деп чечен чугааның идея-тематиказы, сюжет, композициязы, омур- хевирлерниң иштики делегейин ажилдарына чурумалдыг аргаларның ролю.	12.10	
7	Чогаал теориязы. Сатира болгаш юмор	1	1930-1940 чылдарда тыва литературага баштайгы шоодуглуг, дузаашкынның чогаалдарның көстүп келгени. Б. Хөвөңмейниң, С.Тамбаның, Л.Чадамбаның, С.Сүрүң-оолдуң, С.Серенниң, Ю.Кюнзегештин, О.Сувакпиттин чогаалдарында шоодуг, дузаашкын хөөннериниң илерээни. Тыва литературага сатира, юмор жанрынң турумчуй бергени. Т.Кызыл-оол, В.Монгуш, Л. Иргит, В.Хомушку, Ш.Монгуш оларның чогаалдары.	19.10	
8	С.В. Козлованың	1	С.Козлова – шүлүкчү, журналист, очулдурукчу. Тыва «Сыра деп шүлүглелдин	26.10	

	амыдыра лы болгаш чогаадыкчы ажил- чорудулгазы. Шүлүглел «Сыра.		бижиттингениниң төөгүзү, тургузуунун онзагайы. Чогаалдың композициязы. Шүлүглелдин идея-тематиказы, дылынын чончузу. Ава кижиниң окур-хевирин чурааны. Сыраның символиктиг окур- хевирин. Деталь, монолог, диалогтарның ролю.		
9	Тываның орус дылдыг чогаалчылары. Тыва төөгүзү-биле харылзаалыг чогаалдар. Херэежен чогаалчылар Г.И. Принцева болгаш Э.Б. Цаллагованың чогаадыкчы ажыл- чорудулгазы.	1	Тыва литература 1950 чылдарда. В.Ермолаев, М.Пахомов, Н.Сердобов, С.Козлова, А.Емельянов оларның киржилгези-биле баштайгы орус дылдыг чогаалчыларның бөлүүнүн тургустунганы. Амгы тыва литературада орус дылдыг чогаалчылар: Г.Принцева, Э.Цаллагова, В.Бузыкаев, Е.Антуфьев болгаш өскелер- даа. Тыва төөгүзү-биле укур-уткалыг номнар: А.А. Пальмбахтың, В. Мачаварианиниң, И.Г. Сафьяновтун Тыва төөгүзүнүн дугайында очерктери болгаш чечен чугаалары. Херэежен шүлүкчүлер Г.И. Принцева болгаш Э.Б. Цаллагованың лириказы. Оларның окулга ажылынга киирген үлүг- хуузу.	09.11	
10	С.А. Есенин. Шүлүк «Сыгыг дегбээн торгу харны дүвүлендир».	1	С.А. Есенинниң «Сыгыг дегбээн торгу харны дүвүлендир» деп шүлүүнүн литературлуг сайгарылгазы.	16.11	
11	М.Б. Доржуну ң амыдыра лы болгаш чогаадыкчы ажил- чорудулгазы. Шүлүктер: «Ав а сүдү», «Авамның ыры», «Вокзалга», «Авам чокта», «Тыва аъттар».	1	М.Б. Доржу – лирик шүлүкчү. Москваның А.М. Горький аттыг литература институдунун баштайгы тыва доозукчузу. «Ава сүдү», «Авамның ыры», «Вокзалга», «Авам чокта» деп шүлүктерде ава кижиниң портредин, аңаа кызыгаар чок ынакшылын күргүскени. Лириктиг маадырның сагыш- сеткилиниң ажык, уяны, камгалал чогуун көстүп турары. «Тыва аъттар» деп шүлүүнде тыва кижиниң чылгы малга ынаан, аңаа хумагалыг чоруун көргүскени. Аъттың чоруу, оон чогаал дылының уран- чечен аргаларының дузазы-биле дыңналып кээри. Тыва литературада кижиниң болгаш аът деп теманың мөңгези.	23.11	
12- 13	А.А. Даржайн ың амыдыра лы болгаш чогаадыкчы ажил-	2	аттарының символиктиг уткалары. Чогаалчының сайгарылгалыг ажилдары. Амгы тыва литературада А.Даржайның бот-тускайлаң үнү. «Дазыл» деп проза-шүлүктүн философчу ханы утказы. Дазылдың символиктиг	30.11 07.12	

	чорудулгазы. А.А. Даржай «Дазыл», «Игил ыызы», «Четкер четкизи», «Хемнер бирде...».		овуру. Үе болгаш амыдырал. Мөзү-бүдүш темазын чидиг көдүргени. Амыдыралчы туруш айтырыы, авторнуң овор- хевир тургузарының аргалары. Чогаалдың жанрының онзагайы. «Игил ыызы» деп шүлүглелдин тургузуунуң онзагайы. Өскүс кастың ыызының игил аялгазынга дыңналып кээрин уран чурааны. Улустуң аас чогаалы-биле холбаазы. Катаптаашкыннарның, монологтарның, диалогтарның ужур- утказы. Чогаалдың идеязының ханы философчу утказы. «Четкер четкизи» деп шииниң идеялиг утказы, ооң амыдыралчы үндезиннери. Амыдыралда нарын айтырыгларны шииде көдүргени. Шииниң чөрүлдээзи, проблематиказы. Мөзү-бүдүш болгаш бойдус камгалалының темалары. Кол персонажтарның овор-хевиринде бир мөзүлөш аян. «Хемнер бирде...» деп шүлүктүң ханы философчу утказы, темазы. Шүлүкте овор- хевирлер, уран-чечен аргаларны кииргениниң ужур-утказы.		
14	Чинагийн Галсан (Шыныкбай оглу Чурук- Уваа). Тоожу «Дошкун чылдарның тоожузу». Чечен чугаа «Хара Хөл».	1	Лейпциг университетиниң доозукчузу, делегейде ады-сураа алгаан Моолдун Сенгел сумузунга төрүттүнгөн тыва чогаалчы Чинагийн Галсан Шыныкбай оглу Чурук-Увааның ажыл- чорудулгазы. Немец дылда бижээни «Тыва тоожу (төөгү)» деп тоожузуунуң Европага база делегейниң өске чурттарынга чогаалчының алдар-адының тарааны. Тыва чоннуң бурунгу философиязын, амыдыралчы тура- соруун, чуртунга кызыгаар чок бердингенин чуруп көргүскени. «Хара Хөл» деп чечен чугааның улустуң аас чогаалы-биле холбаалы. Төрээн черинге ынакшыл, сүзүглелдин тыва улустуң чаңчылдарында көргүскени. Чечен чугааның дылының онзагайы. «Дошкун чылдарның тоожузу» деп чогаалда авторнуң чурааны национал бот онзагайын тодарадыры, төрээн черин алгап, бүгү-ле чараш чүүлдүң үнгөн дөзүңгө ынакшылын илередиди. Чогаалдың идей-тематиктиг утказынга хамаарыштыр авторнуң чуртталгаже философчу көрүжү.	14.12	
15			В.Серен-оолдун тыва уран чүүлдүң төөгүзүңгө, сайзыралынга арттырган	21.12	

	В.С. Серен-оолдун амыдыралы болгаш чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы. Шүлүктөр: «Сыгыттың аяны», «Аржаанның аялгазы», «Мээң Тывам».	1	чаартыкчы үлүг-хуузу, бот-тускайлаң онзагай үнү. Шүлүк жанрынга сестээн, дөрттээн шүлүктөрдө философчу мерген бодалдар, уран-чечен деңнелгелерниң көстүп келгени. «Сыгыттың аяны» деп шүлүктүн идеязы. Сыгыт-хөөмөй тыва чоннун уран чүүлүнүн катаптаттынмас хевири. Шүлүктүн тургузуу, дылдың уран аргаларын ажыглааны. «Аржаанның аялгазы» деп шүлүктүн идеязы, бижитттингениниң онзагайы. Аржаанның өмүнээзинден кижилерге чагыг. Кижилер болгаш бойдус темазын монолог хевиринге илередип үндүрүп келгениниң онзагайы. Шүлүкте дылдың уран-чечен аргаларын ажыглааны.		
16	У. Шекспир «Сонеттер», трагедия «Ромео биле Джульетта».	1	Тыва литературада У. Шекспирниң «Сонеттер» болгаш «Ромео биле Джульетта» деп чогаалдарының жанр болгаш хевир талазы- биле онзагайы. Тыва дылче очулгаларның онзагайы.	28.12	
17-18	Э.Л.Донгактың Роман «Эрги хонаштар».	2	Э.Л. Донгактың чогаадыкчы ажыл-ижи. Чогаалчының амыдыралче көрүжү. Кижилер болгаш ону долгандыр турар делегейни, ниитилелди чуруурунга авторнун чогаадыкчы көрүжү. «Эрги хонаштар» деп романның темазы. Чогаалда чечен девискээр, чечен үе. Кол маадыр Амырыңның омур-хевири, салым-чолунун оруктары, амыдыралчы дуржулгазы болгаш бурунгаар көрүштүү. Чогаалда аныяк салгалдың ажыл-херээниң солуну, чоннун чаңчыл-сүзүглелдеринге хамаарылгазы. Романның уран-чечен дылы, адының идеялиг утказы.	18.01 25.01	
19	М.Б. Көжелдейниң амыдыралы болгаш чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы. Тоожу «Төрөөн чурттан ыракка».	1	М.Б. Көжелдей – журналист, шүлүкчү, прозачы. Чогаал бижиириниң аяны, дидим көрүжү. «Төрөөн чурттан ыракка» деп тоожунун идея-тематиказы. Чогаалда чечен үе болгаш девискээр. Тоожунун адында идеялиг утказының сюжет шугумунун, чөрүлдээниң болуушкуннарның илереп келгени. Патриотизм пафозу. Хары черге маадырның сагыш-сеткилиниң психологтуг байдалы. Тыва кижиниң алдар- адын кайгал Мартаажыктың бедик тудуп чорааны, ажыл-ишке, амыдыралдың берге байдалдарында туруштуг, дидим, сагынгыр	01.02	

			чоруу. Овур-хевирниң кижизидилгелиг уjur-утказы. Репрессия темазының тоожуда илереп келгени.		
20-21	Ш.Д.Кууларның Роман «Баглааш».	2	Ш.Д.Кууларның амыдыралы болгаш чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының онзагайы. «Баглааш» - мөңгө амыдыралдың символу деп философчу бодалды роман-дилогияда илереткени. Романның композициязы. Үе дугайында философчу бодал. Төп Азияның үндезин чурттакчыларының көшкүн амыдыралының ыдыктыг демдээ – баглаашты, узун назылыг, улуг угаанныг, төрөөн черинге бердинген кижиниң овур-хевирин чуруурда ажыглааны. Эзим, Хадын, Чер, Кизи, Үе деп билиишкиннерни көргүзөрдө, улуг үжүктөрни ажыглаанының уjur-утказы. Баглааштың бодалдарындан романның идеялиг утказының илереп келири. Салгалдар аразында харылзаалар, төөгүлүг болуушкуннар, эрги болгаш чаа баглааштарның овур-хевирлерин уран-чечен көргүскени.	08.02 15.02	
22	Чогаал теоризы. Символ.	1	Символ дугайында билиишкин. Уран чүүлдүн бүгү хевирлериниң кол бодалын чогаалында болгаш литературада символдар.	22.02	
23	И.Т. Кузнецовтун чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы. Очерк «Тыва эки турачы кыстар». «Хээлер».	1	И.Т. Кузнецовтун чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы. «Тыва эки турачы кыстар» деп очерктиң идеялиг утказы болгаш сюжеттиг шугуму, овур-хевирлер. Төлөвилел: «Тыва эки турачы кыстарның маадырлыг чоруу мөңгөдө артар». болгаш ийиги кезектериниң бижиттинген аян-хөөнү, түңнел мөгейиг сөстөрниң дээштии, йөрөөл уткалыы. «Хараган» деп шүлүктө төрөөн черинге ынакшылын илереткени, метафораларның чажыт уткалары. Лириктиң маадырның сагыш-сеткилиниң арыы, байы. «Хээлер» деп шүлүктүн идея-тематиказы. Чогаалда уран чурумалдыг аргаларның дузазы-биле амыдыралдың «хээлерин» чураанының дээштии, ханы философчу уткалыы.	01.03	

24	А.Үержаның (А.Ү. Күжүгет) амыдыралы болгаш чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы. Шүлүктөр: «Ынак-тыр мен», «Хараган», «Хээлер»	1	А.Үержааның чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы-биле таныжылга. Чогаалчы дугайында литература-критиктиг ажылдар. «Ынак-тыр мен» деп шүлүктүң тургузуунуң онзагайы. Бирги болгаш ийиги кезектериниң бижиттинген аян-хөөнү, түңнел мөгейиг сөстөрнүң дээштии, йөрээл уткалыы. «Хараган» деп шүлүкте төрөөн черинге ынакшылын илереткени, метафораларның чажыт уткалары. Лириктиг маадырның сагышсеткилиниң арыы, байы. «Хээлер» деп шүлүктүң идеятематиказы. Чогаалда уран чурумалдыг аргаларның дузазы-биле амыдыралдың «хээлерин» чураанының дээштии, ханы философчу уткалыы.	15.03	
25	М.М.Дуюнгарның амыдыралы Чечен чугаалар	1	М.М. Дуюнгар – шүлүкчү, прозачы, очулдурукчу. Чечен чугааларының кижилерниң мөзү-бүдүш хевирлээринге болгаш угаан-бодал сайзыралынга салдары. «Мөчөк ирей» деп чечен чугааның идея-тематиказы, композициязы. Чечен чугааның ханы философчу утказы, авторнуң туружу. Кол маадырның овор-хевири. Өөреникчилерниң опчок «баштактангыларының» уржуктары. Улуг кижиниң болгаш бичии оолдун иштики делегейиниң ылгалы. Чечен чугааның кижизидикчи утказы. «Чалбак-Мыйыс» - идея-тематиказының ханы уткалыы. Чечен чугааның композициязы. Детальдарның идеялиг ужур-утказы, оларның дузазы-биле дириг амытаннар болгаш кижилерниң психологтуг байдалдарын чурааны, угаатканы. Дылының чедингири, чончузу.	22.03	
26	М. Джалиль. Шүлүк «Хоругдаткан».	1	М. Джалильдин «Сөөлгү ыры», «Хоругдаткан» деп шүлүктөриниң тема сайгарылгазы.	05.04	
27-28	Э.Б.Мижиттин Философчу шүлүктери: «Шүлүктүң эгези», «Ховаган», «Сээк», «Шыйлашкын», «Ары», «Мергежилге», «Дүрбүүшкүннүн	2	Тываның улустуң чогаалчызы Э.Б. Мижиттин хөй талалыг чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы. Тыва уран чүүлдүң сайзыралынга киирген үлүү. Үе, чуртталга, салым-чол, өлүм дугайында бодалдарынның чажыт аяны. Э. Мижиттин тыва шүлүк жанрының сайзыраарынга чаартылгалыг үлүг-хуузу. «Иениң ынакшылы» деп шииниң тема болгаш идеязы. Улустуң аас чогаалындан үндезилеттингени. Ава кижиниң ажы-төлүңгө ханы ынакшылы. Чогаалда символиктиг овор-хевирлер. Шииде	12.04 19.04	

	дүрүмү», «Дугуй»,«Аъттыг кижи», «Кайда силер?», «Кыйгы». Трагедия «Иениң ынакшылы».		трагизм, ооң амыдырал-биле харылзаазы		
29	И.И.Бадраның Шүлүктөр: «Сылдызым сен».	1	И.И. Бадра - шүлүкчү, очулдурукчу, публицист. «Ынакшылдың сүлдези», «Сылдызым сен» деп шүлүктөрдө мөңгө теманың ажыттынганы. Антитеза аргазының ажыглалының ужур- дуазы. Дылдың уран аргаларын ажыглаанының чедимчелии.	26.04	
30	А.С. Бегзин- оолдун амыдыралы Шүлүктөр:«Ачам биле Алаш хемим», «Ачамның чагы», «Философ».	1	А. Бегзин-оолдун амгы тыва литературада туружу. Төрөөн чер, ынакшыл лирикасы. Авторнун философу шүлүктөрүнүн онзагайы, бот-тускайлаң аяны, улустун аас чогаалы-биле сырый холбаалы. Төрөөн хеми болгаш аданың овор-хевирин чураанының чөрүлдешкээ. Мерген угаан болгаш туугай боданыышкын. Бот-кыжыртыныг аяны.	03.05	
31	Херэежен чогаалчыларын тыва литератураның хөгжүлдесинге чогаадыкчы салдары.	1	Тыва литератураның сайзыраарынга херэежен чогаалчыларның үлүг-хуузу, оларның хөй талалыг чогаадыкчы ажил-чорудулгазы. З.А. Намзырай, З.С. Байсалова, М.А. Хадаханэ, А.Х-О. Ховалыг, Э.Б. Цаллагова, Л.Х. Иргит, М.А. Күжүгет болгаш өскелернин-даа чогаадыкчы ажылының тема, жанр талазы-биле тус-тус аяны. Бот-тускайлаң төлевилел ажылын чорудары: «Мээң эн-не сонугарарым херэежен чогаалчы».	10.05	
32	Л.Н. Арбачакова. Шүлүктөр «Кырган-авам сактыышкынында », «Мээң черлерим».	1	Л.Н. Арбачакованың чогаадыкчы дилээшкинери. «Кырган-авам сактыышкынында», «Мээң черлерим» деп шүлүктөрүнүн тургузуу болгаш онзагай овор-хевирлери. Шүлүктөрнүн дылының уран- чечени.	17.05	
33	Р.Д.Лудуптун,	1	Р.Д. Лудуптун бот-тускайлаң шүлүкчү бооп хевирлеттинеринге орус болгаш делегей литературазының салдары. Шүлүктөринде буддисти аян-хөөннүн илерээни. «Хары черге боданыышкын» деп шүлүүнде бодалдың ханы утказы. М.Н. Ооржактын амгы тыва литератураның шүлүк чогаалыга чаа аян-хөөннү кииргени, чогаадыкчы ажил-чорудулгазының туружу. Ч. Галсанның «Дошкун чылдарның тоожузу» деп	24.05	

			чогаалын тыва дылче авторнуң очулдурганы.		
34	Түңнел кичээл	1	Өөрөнгөн темаларын шуптузун катаптаар	31.05	
	Ниити шагы:	34			

Материал-техниктиг хандырылга көргүзүглери

Өөрөдиге номнары, техниктиг херекселдер, таблицалар, схемалар ортумак (долу) ниити өөрөдигениң сорулгаларын күүседиринге чугула херектиг өөрөдиге-методиктиг комплексти тургузар. Материал-техниктиг хандырылга көргүзүглери санитар эпидемиологтуг дүрүмнөр болгаш нормаларга дүгжүп турар ужурулуг (СанПиН 2.4.2.1.178-02).

Литература:

1. К. Х.Оргу,С. Х.Натпит-оол, Е. Т. Чамзырын. Тыва чогаал. 10 класс. Кызыл, ТывНУЧ., 2002
2. А.К.Калзан. Өзүлдениң демдектери. Кызыл: ТывНУЧ, 1991.
3. А.К.Калзан. Тыва литература. 8-10 класс. Кызыл: ТывНУЧ, 1987.
4. А.С.Төгүй-оол. Шинчилелдер. Кызыл: ТывНУЧ, 2001.
5. В.С.Салчак. Тыва чогаалчылар дугайында демдеглелдер. Кызыл: “Аныяк”, 2000.
6. В.С.Салчак. Уран сөстүң ужуу. Абакан: “Журналист”, 2010.
8. Д.С. Куулар. Тувинская поэзия. Очерк истории. Кызыл: ТКИ, 1970.
9. Д.С. Куулар. Төөгү болгаш амгы үе. Кызыл: ТывНУЧ, 1982.

Словарьлар:

1. Древнетюркский словарь. _ Л.: Наука, 1969.
2. Краткий словарь литературоведческих терминов. Под ред. Л.И.Тимофеева, С.В.Тураева. _ М.: Сов.энциклопедия, 1984.
3. Монгуш Д.А. Русско-тувинский словарь. _ М.: Русский язык, 1980.
4. Монгольско-русский словарь. _ М.: Улсын гадаад, Дотоодын Олон хэлний толь бичгийн хэвлэл, 1957.
5. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка. _ М.: Русский язык, 1988.
6. Ондар Б.К. Краткий словарь гидронимов Тувы. _ Кызыл: ТНУЧ, 1995.
7. Ондар Б.К. Топонимический словарь Тувы. _ Абакан: Изд-во ХГУ им. Н.Ф.Катанова,

Пронумеровано, прошнуровано
и скреплено печатью

Директор школы: _____

/Кыргыс И.Д./

